Il-Lista tal-Griżma tal-Isqof tal-1556 f'Ħaż-Żebbuġ

Victor Bonnici

Fis-seklu sittax, il-Griżma tal-Isqof ma kinitx appuntament annwali bħal ma nafuh illum, meta l-Isqof ta' kull sena jiġi fir-raħal tagħna u jamministra dan is-sagrament fil-knisja parrokkjali. Għall-kuntrarju, kienu jgħaddu s-snin – ġieli wkoll snin twal – bejn żjara u oħra, bil-konsegwenza li n-numru ta' dawk li jirċievu l-Griżma kien ikun ferm kbir u ta' etajiet differenti. Ir-raġuni prinċipali kienet li, għall-inqas sal-miġja tal-Ordni ta' San Ġwann f'Malta fl-1530, l-isqof ta' Malta ma kienx ikun residenti fid-djoċesi,[1] u billi l-Vigarju Ġenerali tiegħu ma kienx ikollu l-poter sħiħ tal-*cura animarum*,[2] fosthom is-setgħa li jagħti l-Griżma, il-fidili nsara kienu, bla ebda tort tagħhom, jiġu mċaħħda milli jirċievu 'dik id-dilka spiritwali li tikkonferma u tqawwi l-grazzja tal-magħmudija'.[3] Tant il-poplu kien ħerqan għal dan is-sagrament, li darba, fl-1528, waqt li f'Malta kien hawn Alberto de Nasis, isqof ta' Nicopolis, li kien intbagħat Malta mill-Metropolitan ta' Palermo sabiex jiddeċiedi kwistjoni ta' preċedenza bejn il-Vigarju Ġenerali u l-Kapitlu tal-Katidral, l-Università tal-Mdina talbitu bil-ħniena sabiex jamministra l-Griżma fil-gżira – talba li huwa laqa' u fil-fatt wettaq, iżda ma nafux fejn, min u kemm kienu dawk li rċevewha.[4]

Mal-ħatra tal-isqof Domenico Cubelles (1541-1566), is-sitwazzjoni nbidlet, billi minn hawn 'il quddiem, ħlief għal xi okkażjoniet fejn l-isqof kien ikun imsiefer jew fejn is-sede episkopali kienet tkun vakanti, l-isqof kien kontinwament residenti f'Malta. Biss xorta baqa' l-fatt li minkejja d-distanzi qosra bejn l-ibliet u l-irħula, drabi minħabba l-inkonvenjenza tal-isqof, drabi minħabba l-pesta, drabi oħra l-biża' tal-ħbit tal-għadu, jew xi skuża oħra, il-Griżma baqgħet issir b'mod irregolari, u ġeneralment fiż-Żjara Pastorali li l-isqof kien kull tant snin jagħmel fil-parroċċi tad-djoċesi tiegħu.[5]

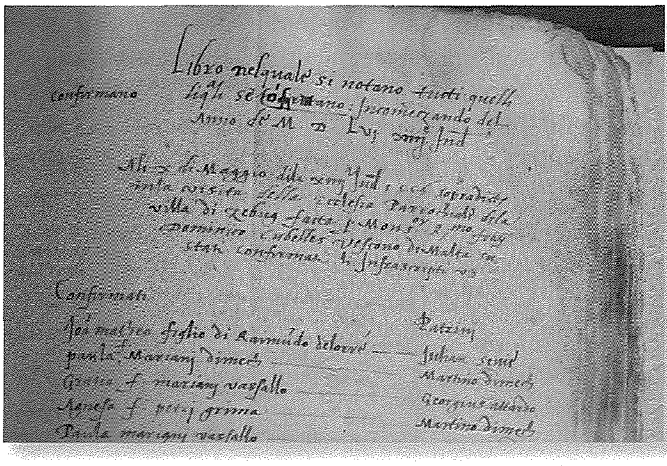

PA Zbg, B1. L-ewwel folja tal-lista ta' dawk li rċevew il-Griżma tal-Isqof nhar l-10 ta' Mejju 1556.

Il-lista tal-Konfirmazzjoni tal-1556

L-ewwel lista tal-Griżma tal-Isqof li għandha l-parroċċa tagħna tmur lura għall-10 ta' Mejju 1556, jumejn qabel il-festa ta' San Filep, meta l-isqof Cubelles, waqt żjara fil-knisja parrokkjali ta' Ħaż-Żebbuġ,[6] amministra l-Griżma lil 329 ruħ – 164 subien u 165 bniet. Dan in-numru kbir ta' konfirmati mqabbel mal-popolazzjoni tar-raħal f'dak iż-żmien,[7] juri li l-Griżma kienet ilha ma ssir tal-inqas tliet snin, jekk mhux aktar – ukoll billi xi missirijiet jidhru jippreżentaw żewġt u anke tlitt itfal għall-Griżma. Din il-lista għalhekk tindika li l-konfirmati kienu jkunu ta' etajiet differenti, u li l-età li fiha kienet tingħata l-Griżma kienet l-għatba tal-adolexxenza;[8] tant hu hekk, li 13-il bniet huma mniżżla diġà miżżewwġa (l-età minima taż-żwieġ għas-sess femminili kienet ta' 12-il sena).

Din il-lista tinsab miktuba bit-Taljan u l-Latin fuq tmien faċċati (folji 103r-107r) fl-ewwel reġistru tal-Parroċċa mibdi fl-1550 mill-Kappillan Dun Gioseppe Manduca, liema reġistru jinkludi wkoll il-listi tal-magħmudijiet, taż-żwiġijiet u tal-imwiet.[9] Żewġ kitbiet jintroduċu din il-lista. L-ewwel waħda tgħid li f'din il-parti tar-reġistru qed jitniżżlu dawk kollha li ġew ikkonfirmati sa mill-1556; it-tieni waħda tgħid li fl-10 ta' Mejju tal-1556, waqt żjara fil-knisja parrokkjali ta' *Villa Zebug*, magħmula mill-Isqof Fra Domenico Cubelles, isqof ta' Malta, il-persuni mniżżla fil-lista segwenti ġew mogħtija l-Griżma.

Il-lista hi maqsuma fi tnejn: fuq ix-xellug hemm l-isem u l-kunjom tal-konfirmat, isem missieru (sfortunatament, xi drabi nieqes; isem ommu jew ommha mkien) u fuq il-lemin l-isem u l-kunjom tal-parrinu;[10] in-nisa miżżewġa, issa li ħarġu minn taħt is-setgħa ta' missierhom, għandhom l-isem tar-raġel tagħhom.[11] Skont studju tar-reġistri parrokkjali f'Malta, Joseph Grech, li eżamina l-arkivji tal-parroċċi f'Malta, jgħid li din hi l-eqdem lista ta' Griżma tal-Isqof li għadha teżisti f'Malta.[12]

Din il-lista tal-1556 hija importanti għax tagħtina wħud mill-ismijiet taż-Żebbuġin qabel l-1550 – is-sena li l-parroċċa bdiet tirrekordja t-twelid tal-parruċċani, u li isimhom, allura, ma jidhirx fil-lista tal-magħmudija billi t-twelid tagħhom kien xi 10 sa 13-il sena qabel din l-amministrazzjoni tal-Griżma, jiġifieri, għall-ħabta tal-1543 u l-1546. Ukoll, billi wħud mill-konfirmati għandhom l-isem ta' missierhom u tal-parrinu magħdud magħhom, li jappartjenu għalhekk għall-ġenerazzjoni ta' qabel, għandna għaldaqstant lista sabiħa ta' wħud minn dawk li għammru f'dan ir-raħal fiż-żmien il-wasla tal-Ordni fl-1530, jekk mhux ukoll qabel. Il-frekwenza tal-kunjomijiet u x-xejra tal-ismijiet mogħtija lill-ulied jistgħu jkunu t-tluq għall-istudju taċ-ċaqliq soċjali li għadda

minnu dan ir-raħal f'dan iż-żmien tant importanti għall-istorja ta' Malta.

L-għan tal-Lista

Il-ħtieġa ta' dawn il-listi bdiet tinħass billi l-Knisja kienet tgħallem li affinità jew għaqda spiritwali kienet tinħoloq bejn, minn naħa l-waħda, il-konfirmat u l-qraba l-aktar viċini tiegħu fid-demm, u min-naħa l-oħra mal-parrinu tiegħu fil-Griżma; u wkoll sabiex tiġi evitata l-probabbiltà ta' xi żwieġ inċestuż fil-futur, bil-konsegwenzi koroh ta' annullament jew ħajja mgħixha fi stat ta' dnub, il-Knisja bdiet teżiġi li dawn il-listi jinżammu bir-reqqa sabiex, jekk ikun hemm xi dubju 'l quddiem, ikunu jistgħu jiġu kkonsultati.[13] F'raħal prattikament żgħir, bħal Ħaż-Żebbuġ, fejn l-għażla tas-sieħeb jew sieħba fiż-żwieġ kien limitat, l-importanza ta' dawn il-listi kienet kbira, l-iżjed meta l-affinità spiritwali, qabel il-Konċilju ta' Trentu, kienet iżjed mifruxa fil-gradi. Din il-biża, naħseb jien, hija r-raġuni li n-numru ta' parrini huwa tant ċkejken (40 b'kollox), u persuna waħda għamlitha ta' parrinu għal ħafna; kif ukoll in-numru kbir ta' saċerdoti li qagħdu parrini, billi dawn, minħabba ċ-ċelibat imponut fuqhom mill-Ordni Sagri, ma setgħux jaqgħu fi stat ta' relazzjoni inċestuża. Biżżejjed jingħad li ż-żebbuġi Don Federiku Attard, u li f'dan iż-żmien kien Kurat tal-parroċċa u wara l-kappillan tar-raħal (1570-1615), kien f'din l-okkażjoni parrinu għal mhux inqas minn 176 tifel u tifla![14]

X'libsu l-konfirmati għal din l-okkażjoni ma nafux; biss billi din kienet probabbli l-unika darba f'ħajjithom li kienu se jiltaqgħu mal-isqof tagħhom wiċċ imb wiċċ, għandna naħsbu li libsu l-aħjar ilbies li kellhom, imma differenti minn xulxin kemm minħabba l-età, is-sess, kif ukoll il-mezzi.[15] Ma nafux lanqas kemm kienu mgħallma sew fil-fidi Nisranija, imma nissoponu li issa li l-kandidati għall-Griżma kienu laħqu l-età tad-diskrezzjoni, kienu suppost imħarrġa sew – wara kollox, kull kappillan kien obbligat li fil-Ħdud u l-Festi tal-Preċett ilaqqa' t-tfal fil-knisja wara nofsinhar u jgħallimhom il-Pater Noster, l-Ave Maria, il-Kredu u tagħlim bażiku ieħor tal-fidi nisranija.[16] Lanqas il-kliem tal-konferiment tal-Griżma ma nafu; biss id-Delegat Appostoliku Dusina, fl-1575, jekk nissoponu li kien qed jimxi wara t-tradizzjoni tal-pajjiż, ordna li wara li l-konfirmat ikun indilek biż-żejt mill-Isqof, ġbinu kellu jiġi immedjatament mimsuħ b'tajjara, u faxxa mdawwra ma' rasu, li wara, din kellha tingħata lill-kappillan sabiex tinħaraq u l-irmied tagħha depożitat fis-*sacrarium*.[17]

L-ismijiet

Sabiex nagħrfu x-xejra tal-ismijiet mogħtija lit-tfal f'dawk iż-żminijiet, qed inniżżel hawn l-ismijiet tal-bniet u s-subien tal-konfirmati fl-ordni tal-ismijiet l-iżjed popolari lejn l-inqas.

Joanna (26 darba); Margarita (21); Paula (18); Agatha (14); Catharina (13); Angela (9); Petronella (9); Francesca (8); Marietta (7); Antonella (6); Maria (4); Domenica (3); Elizabetta (3); Vincenza (3); Agnesa (2); Barbara (2); Bartholomea (2); Imperia (2); Magdalena (2); darba biss: Andriana, Anna, Beatrice, Bernarda, Grazia, Gualiarda, Isabella, Lorenza u Vintura.

Giovanni (16); Mariano (13); Pietro (11); Antonio (9); Domenico (8); Salvu (8); Gioseppe (7); Francesco (6); Matteo (5); Nicola (5); Ġakbu (4); Lorenzo (4); Paolo (4); Vincenzo (4); Andrea (3); Georgio (3); Juliano (3); Leonardo (3); Marco (3); Michele (3); Simon (3); Thomas (3); Zaccharia (3); Bartholomeo (2); Bernardo (2); Blasio (2); Dionisio (2); Ġlormu (2); ĠanMartin (2); Martino (2); darba biss: Alfonso, Ambrosio, Angelo, Benedetto, Cesare, Dimitri, Gismondo, Gregorio, ĠanDumink, ĠanMattew, Luca, Ludovico, Manuel, Marciano, Pancratio, Sebastiano u Stephano.

Xi rimarki li joħorġu mil-lista tal-1556

Mis-sekwenza tal-lista, jidher li ma nżammet ebda ordni sabiex l-ewwel jersaq sess, imbagħad l-ieħor, iżda resqu quddiem l-isqof imħallta, ħafna drabi fi gruppi żgħar ta' subien jew bniet. Ebda parrina ma tidher; il-parrini kienu kollha maskili għaż-żewġ sessi.[18]

Fost il-konfirmati hemm erba' skjavi, tliet subien u tifla; fid-drawwa ta' dak iż-żmien, la għandhom kunjom u lanqas isem missierhom, iżda biss ta' min huma proprjetà.[19]

Hemm ukoll Margarita, bla kunjom, dikjarata bħala t-tifla adottata tal-Wisq Reverendu Monsinjur Isqof – parrinu Dun Federiku Attard.[20]

Miktuba b'id differenti minn tal-lista, hemm nota marġinali f'foljo 105v, li tagħti dettalji dwar Don Gioseppe Manduca, jiġifieri, li kien il-kappillan ta' Ħaż-Żebbuġ mill-1547 u li miet nhar il-5 ta' Settembru 1565.

In-numru ta' bniet u subien huwa prattikament indaqs (165/164), iżda waqt li 28 isem differenti jinsabu mifruxa bejn dawn il-165 tifla, il-firxa fost is-subien kienet ta' 49.

Fl-aħħar nett – u tassew kurjuża – minkejja li l-knisja parrokkjali tagħna kienet sa minn żminijiet imbegħda ddedikata lil San Filippu ta' Agira, minn total ta' 486 ruħ fil-lista tal-Griżma tal-1556 – konfirmati, missirijiet u parrini – ħadd minnhom ma kellu l-isem ta' Filippu. Tul il-ħamsin sena ta' wara, qajla ngħata, għax mil-listi tal-Griżma ta' wara li għadhom jeżistu nsibu li fl-1579, minn 130 konfirmat, 2 biss kien jisimhom Filippu; fl-1598, minn 122 konfirmat, wieħed – skjav iswed; fl-1608, minn 649 konfirmat, 4 biss (f'din il-lista wkoll jidhru ħames missirijiet jisimhom Filippu); Filippa mkien.

Referenzi

1 Dwar l-assenza tal-isqfijiet, ara V. Borg, *M(elita) S(acra) 1*, 61-63; 68-69. Biss, fis-seklu XVI, nafu li l-isqof Bernardino Catagnano kien Malta f'Marzu 1517, u allura *seta'* wettaq konfirmazzjoni għalkemm m'għandna ebda dettalji. Miet Malta ħames xhur wara (*MS II*, 91-92).

2 Tant kienet meħtieġa l-preżenza tal-isqof, li fl-1499 l-Università ħasset il-ħtiega li tikteb lill-Viċi Re ta' Sqallija biex jobbliga lill-isqof iżur lil Malta tal-inqas darba fis-sena fil-Ġimgħa Mqaddsa sabiex

għallinqas jikkonsagra ż-Żjut; din it-talba tidher li waqgħet fuq widnejn torox (V. Borg, *MS 1,* p. 63).

[3] Ara d-diskors sabiħ tal-Papa Franġisku, *Is-Siġill tal-Ispirtu*, udjenza ġenerali tat-30 ta' Mejju 2018. http://www.laikos.org/Papa_Frangisku_Udjenza_30052018.htm (visited 14.iii.2020).

[4] ACM, *Misc. 165,* f. 127; G.F. Abela, *Della Descrittione di Malta,* 323.

[5] F'perjodu ta' 59 sena, jiġifieri bejn l-1556 u l-1615, is-sena li ntemm il-parrokat twil ta' Don Federico Attard, nafu b'seba' Griżmi f'Ħaż-Żebbuġ, imma mhux eskluż li hemm oħrajn li m'għandniex dokumentazzjoni tagħhom.

Data	Isqof	Kappillan	Konfirmati	Subien	Bniet	Lista	Referenza
10.v.1556	Cubelles	G. Manduca	329	164	165	iva	A.P. ZBG., B1, ff. 103-107.
14.iv.1579	Gargallo	F. Attard	130	55	75	iva	A.P. ZBG., B1, ff. 108-112v.
12.v.1588	Gargallo	F. Attard	Mhux magħruf	-	-	le	V.P. 07, f. 26.
19.vi.1594	Gargallo	F. Attard	206	-	-	le	V.P. 06, f. 166.
6.xii.1598	Gargallo	F. Attard	122	65	57	iva	V.P, 07, f. 230; 243-245.
5.vii.1608	Gargallo	F. Attard	649	321	328	iva	V.P. 06, f. 411; 420-428v.
15.xi.1615	Cagliares	F. Attard	Mhux magħruf	-	-	le	V.P. 08, f. 207

[6] Nafu li l-isqof Cubelles, sa mill-bidu tal-ħatra tiegħu fl-episkopat, għamel diversi żjarat pastorali fil-parroċċi, imma d-dokumentazzjoni tagħhom ma nstabitx, iżda jeżistu referenzi għalihom (V. Borg, *MS II*, 99). L-ewwel rekord eżistenti ta' Żjara Pastorali tibda fl-1570.

[7] Figuri eżatti m'għandniex; biss fl-1575, il-Kappillan Attard stqarr quddiem Mons. Dusina li f'dik is-sena l-popolazzjoni tar-raħal kienet ta' 1,200 ruħ mifruxa f'260 dar (S. Fiorini, DSMH, IV/1, 236). Tassew li kienu għaddew medda ta' 20 sena, u li żgur kien sar ċaqliq kbir kemm minħabba l-assedju tal-1565 u l-bini tal-Belt Valletta, iżda madankollu, il-popolazzjoni ma setgħetx varjat ħafna. Ukoll it-titlu ta' *Villa* tindika lok b'numru żgħir ta' abitanti.

[8] Il-Konċilju ta' Trentu ma stabilixxiex l-età ta' meta tifel jew tifla għandha tirċievi l-Griżma. Fl-1575, Mons. Dusina amar li l-konfirmazzjoni għandha tingħata lil dawk li jkunu laħqu l-età tad-diskrezzjoni, iżda li l-età tagħhom m'għandhiex tkun inqas minn seba' snin (DSMH, IV/1, 313-314). Waqt studju komparattiv bejn l-ismijiet tal-konfirmati fl-1608 u r-reġistru tal-magħmudija, instab li f'din id-data tfal ta' seba' snin kienu qed jirċievu l-Griżma tal-Isqof. Eżempju fost oħrajn: Agathuccia Fenec, konfirmata fis-6 ta' Lulju 1608 (VP 06, f. 423); mgħammda fit-3 ta' Ottubru 1601 (PA ZBG, *BMCD,* f. 70v). F'din il-konfirmazzjoni, minħabba li kienet ilha ma ssir xi għaxar snin, insibu wkoll konfirmati ta' 17-il sena (eż., Bernarda Hagius, konfirmata fis-6 ta' Lulju 1608 (VP 06, f. 426); mgħammda fid-9 ta' Novembru 1591 (PA ZBG. *BMCD,* f. 53v). It-total ta' konfirmati fl-1608 jlaħħaq 649.

[9] P(arish) A(rchives) ZBG, *Jan. 1550 AD Oċt. 1615, B1.*

[10] Eż.: Joanni Grima ... Martino Dimech (B. 1, f. 103);
Gratia f(ilia) Mariani Vassallo ... Georgius Attardo (B. 1, f. 103).

[11] Eż.: Guagliarda moglie di Thomaso Gauchi ... Don Federico Attardo (B. 1, f. 104).

[12] Joseph Grech, *Parish Archives in Malta to 1800* (2017) MA dissertation internet source (p. 106).

[13] Għal dan il-għan, l-obbligu li jinżammu listi tal-parrini kemm tal-Magħmudija u kemm tal-Griżma ġie mġedded mill-Konċilju ta' Trentu f'Sessjoni XXIV, Cap. II. Ara wkoll l-amar ta' Dusina (DSMH, IV/1, pp. 313-314).

[14] Din il-lista tinkludi seba' qassisin li qagħdu parrinu. Fl-1575, Mons. Dusina pprojbixxa din id-drawwa ħlief f'każi ta' neċessità (DSMH, IV/1, p. 314).

[15] Ir-relazzjoni bejn il-Maltin u r-rgħajja spiritwali tagħhom kienet minn dejjem kbira, tant li ma jeżistix testment minn nofs is-seklu XV sas-seklu XVIII li testatur, bid-dritt ta' rikonoxximent (*jure recognitionis*), ma jħallix ammont ċkejken ta' flus lill-isqof, ammont ieħor lill-kappillan tal-parroċċa tiegħu u somma oħra lill-Komunità tal-Kleru li takkumpanjah fil-funeral tiegħu.

[16] Ara l-amar ta' Mons. Dusina (DSMH, IV/1, p. 311). Sfortunatament, dan l-obbligu ma tantx kien miżmum strettament. Ir-risposti tal-Kappillan Attard lil Mons. Dusina (*ibid*, 237), lill-isqof Gargallo (VP 07 (12.xii.1598) f. 90) u lill-isqof Cagliares (VP 08 (15.xi.1615) f. 220) rigward dan id-dover juri nuqqas kbir min-naħa tiegħu; mhux sorprendenti għalhekk ngħidu li r-riżultat ta' dan in-nuqqas ta' Tagħlim Nisrani kkontribwixxa għall-injoranza kbira fost il-poplu rigward ir-reliġjon tiegħu.

[17] DSMH, IV/1, 313-314.

[18] L-ewwel darba li niltaqgħu ma' parrini nisa hija fil-lista tal-Griżma tal-1579 – ħamsa minn fost 130.

[19] Eż.: Petro scavo di Petro Frendo ... Don Federico Attardo (f. 104).

[20] PA ZBG, B1, f. 106v.

TWANNY SPITERI
FUNERALI
4, "Shalom", Triq il-Watar,
Ħal Mula,
Ħaż-Żebbuġ.

L-Ispejjeż tal-Knisja Mħallsa
24 hours services
DAY & NIGHT
Tel: 21460950
Office: 21465122 - 21472219
Mob: 99471168

L-Arċipriet Fr Daniel Cardona, l-Kunsill Presbiterjali u l-Kunsill Pastorali jirringrazzjaw lis-Sur Carmelo Borg għas-servizz tant tajjeb li ta lill-Parroċċa tagħna bħala Sagristan, u jawgurawlu għall-futur.

Fl-istess waqt jawguraw il-ħidma t-tajba lis-Sinjuri Nathan Falzon u Josef Felice u li se jkunu qed jgħinu fil-knisja a bażi part-time. Inħeġġu lil min jista' joffri xi għajnuna volontarjament biex jingħaqad mal-grupp apposta, huma mitluba biex javviċinaw lill-Arċipriet.